

A MAGAS RANGÚ VENDÉG

MEŠA SELIMOVIĆ

Leült a terem végében. A zsongás elcsitult, s Djurdjic professzor a szónoki emelvényre lépett. Könnyed meghajlás kíséretében köszöntötte a magas rangú vendéget, a tisztelt meghívottakat, valamennyi kedves elvtársat és vendéget. (Ezzel aztán fura módon rangsorolta a meghívottakat, az elvtársakat és a barátokat, s annak már csak a jó isten a megmondhatója, mit értett az egyikben, a másikon, a harmadikon, s hogy melyik volt a fontosabb.) Emlekeztetett arra, hogy az igen tisztelt Gortan elvtársat (ez új nüansz volt: az igen tisztelt elvtárs) azért avatjuk ma itt díszdoktorrá, mert nagy érdemei vannak az öngazgatású szocializmus sikeres elméletének és gyakorlatának kimunkálásában, amiről Delineo professzor terjeszt elő beszámolót. Még egyszer köszönetet mondva . . . stb. stb., felkéri Delineo professzort . . .

A rákvörös, gutaütéses, kopasz Delineo professzor, hideglelősen reszketve izgalomban és igyekezetében, szertartásosan meghajolt, miközben a kezét úgy tapasztotta a mellére, mintha a torkában dobogó szívét akarná lecsitítani. Elmondta, természetesen, mekkora megtiszteltetésnek veszi, hogy — amennyire szerény képességeiből telik — néhány szót mondhat a nagy emberről, a nagy politikusról, a nagy gondolkodóról és a szocializmus nagy teoretikusáról, amely elméleti tevékenység, jórészt éppen neki köszönhetően, nagymértékben hozzájárul a szocialista elmélet és gyakorlat gazdagításához világszerte. Mivel Delineo professzor igazán nem mulasztotta el az alkalmat, hogy felsorakoztassa mindazokat a közhelyeket, amelyekkel naponta találkozunk a beszédekben, Vladimir egyszerűen felmentette magát az odafigyelés kötelezettsége alól, mert úgyszólván szó szerint tudta, mit fog a szónok mondani. Ehelyett a maga gondolataival szórakozott, eltűnődve a gon-

dolatszabadságtól való félelemről és a nagyság komplexusáról... Félni a saját szavainktól — az annyi, mint félni a szabadságtól, félni az esetleges hibázástól, az annyi, mint belenyugvás a gépies szajkózásba, az hűségnyilatkozatok végtelen sora, politikai kötösbe bújtatott vallási rítus, imamalmok kerepelése, a szertartás szavainak ismételtetése egy lehetséges harag elhárítására. Szép és hasznos tulajdonság az óvatosság, az emberiséggel egyidős: sohasem árt, de használni azért használhat! Ami pedig a nagyság komplexusát illeti: ez, valójában, a kis ország, a kis kultúra komplexusa.

No, de lám, Gortan elvtárs is ott van már az emelvényen; hosszsan tartó, dörgő taps fogadta, amelyben szinte versenyre keltek egymással székszomszédok és egész széksorok, és tették ezt nem azért, mert mindenütt akad egy pár talpnyaló, hanem az embereknek abból a természetes szükségletéből fakadóan, hogy jelentős személyiségeket üdvözölhessenek körükben. Ezek lenyűgözik őket, és vagy önnön elvetélt ambícióikat, vagy pedig a kis és nagy istenségek iránti örök csodálatukat köszöntik bennük.

Gortan ott állt a szószéken, nyugodtan és szerényen, enyhe mosolyfélével az arcán. Mosolyfélével? De hiszen valóban mosolyog, egészen halványan bár, mégis láthatóan; ajkán, úgy tűnik, könnyű remegés fut végig, ujjongó jókedvében tán? Hogy lehetséges az, hogy mosolyog? S hogy lehet az, hogy egyáltalán eljött, sőt beszélt is az avatóünnepélyen? Ez igen, le a kalappal előtte, hallotta Vladimir az elismerő hangokat, hogy Gortan nem mondta le a jóval korábban kitűzött ünnepséget, volt hozzá lelkierije, hogy elfogadván a magas elismerést, megtartsa a kötelező székfoglaló beszédet... Pedig hát alapos oka volt rá, hogy visszautasítson mindent, senki egy rossz szót nem mondott volna rá, mert hiszen — közlekedési szerencsétlenségben — alig három napja veszítette el a fiát. Mindenki megértette volna, hogy az apa egyedül akart maradni fájdalomával. De hát hogy másképp történt, az emberek csodálattal adóztak a sziklaszilárd férfiúnak, aki egyéni fájdalmát alárendelte a közügynek.

Ha őt, Vladimirt, éri ilyen baleset, önkaratából vagy a véletlen szeszélyéből, mindegy, vajon az édesapja vagy a bátyja is hasonlóképpen járna el? Vagy, ami valószínűbb, a nagybátyja?

Amikor mindezt a maga személyére vonatkoztatta, olyan hajmeresztőnek találta, hogy beleborzongott. De hát akkor Gortan...

ő hogy tehetze? Ez már nem is hősiesség, egyszerűen tökéletes érzéketlenség.

Meghal az egyszem gyereke, az egyszülött fia, ép ésszel hogy élheti túl ezt egy apa? Mi értelme van még életének? S hogy bír nyilvánosság előtt szólásra emelkedni ma, mindössze három nappal a fia halála után? Hát meg tudott feledkezni egy pillanatra is a halál rémségéről?

Halott fia már soha többé nem művel olyan komolytalanságokat, mint az a szégyenlős fiatalember ma, az emlékházban, a holtak árnyai között. Ostobaság, a holtak árnyai mindenütt velünk vannak. Egy most is itt lebeg az ünneplő gyülekezet feje fölött, és súlyosan beárnyékolja azt a férfiút, aki erősen megmarkolva az emelvény deszkaszegélyét, az előtte heverő papírlapokba mélyedve beszél. Ő látja a feje fölött lebegő árnyat, de nem gondol egyszülött fiára, aki már oszlásnak indult. Egyedül apja emlékezetében élhetett már tovább, mért nem adatott meg hát neki ez a végső menedékhely?

De lehet, hogy belül emészti magát. Lehet, hogy csak a szokás hatalmánál fogva csinálja azt, amit mindig is csinált, hiszen egész életét a forradalmi tevékenységnek szentelte, már jómaga is a forradalom műve, aminthogy az is az övé. Úgy össze vannak fonódva, olyan szorosan, hogy kettejüket már csak az ásó-kapa választhatja el egymástól. Méghozzá csakis az ő halála, nem a másé, még a fiáé sem, mert ezen az úton nincs megállás: ebben rejlik ennek a mesterségnek a nagysága és tragédiája.

Vagy pedig gépiesen végzi mindezt, erőszakot téve magán és egyszersmind kegyelmet gyakorolva önmaga fölött, hogy ne gondoljon rá, mennyire értelmetlen minden. De hát nem lehet értelmetlen, amiért az ember egy életen át lelkesedett! — jajdult fel talán a vérző szív.

Igen ám, csakhogy akkor honnan hangjának ez az érce, hogy nem érezni benne a nyomát sem a fátyolosságnak, az elbizonytalanosodásnak, de még egy felszikkadt könnycseppnek sem? Hát annyira kemény lett, annyira megedződött? Ha igen, le a kalappal előtte, valóban. Mégis, mi ez igazában: edzettség-e, vagy pedig torzulás? Már 40 esztendeje pártag, megannyi üldöztetést, megannyi súlyos percet élt át, a rendőrség több ízben is kis híján agyonverte, csodával határos módon menekült meg: a bal karja, a sok verésben elszenvedett törések és a kötőszövet súlyos károsodása következtében, rövidebb lett, két évig raboskodott a Sztálin-

féle tisztogatások idején Oroszországban, és merő véletlen, hogy életben maradt, rengeteget nélkülözött, a sztálini börtönökben elveszítette orosz származású feleségét meg a fiát, elveszítette sok-sok elvtársát és közeli barátját részint az idegen, részint a sztálini rendőrség keze által, de úgy is, hogy a saját pártja mondta ki fölöztük az ítéletet, s ő vagy csatlakozott a döntéshez, vagy maga is eljárást kezdeményezett legjobb elvbarátai ellen, s mindezt azokért a célokért, amelyekért küzdött. Hány meg hány forradás van ennek az embernek a testén, hány meg hány be nem gyógyult seb, amelyeket naponta újakkal tetéz, hány meg hány titkos sóhajt, részvétkitörést fojt vissza, hány-szor meg hány-szor üti szíven valami, ami azonban sohasem állítja meg, sohasem tántorítja meg útján.

Az eszme vitéz katonája és mártírja, az emberi kitartás példaképe, hős, érzéketlen szív vagy micsoda? Bizonyos, hogy rendkívüli erejű, nem mindennapi ember, és bár bámulni és csodálni, félve tisztelni lehet, de szeretni aligha. Lehet, hogy szeretetre már neki sincs szüksége. Vagy talán soha nem is tudta, hogy ilyen is van.

Mindaddig, amíg meg nem látta, Vladimir meg volt győződve, hogy Gortan mégsem jön el. Más irányú elfoglaltságra hivatkozik, azt mondja majd, hogy rosszul lett, nem jöhet. Reménykedett benne, áhította, de hiába: a józan ész csődöt mondott ezen a ponton. Vladimir csalódott, mert ennek az embernek, a fiával szemben, előbbre való volt a kötelesség.

A nagybátyja nem jött volna el, ez holtbiztos. Talán az apja sem. Ez viszont már nem olyan biztos. Gortan eljött. Minden gyermekét elveszítette az életben, de ha pártfeladatról volt szó, akkor mindig ott volt. Egyszer-egyszer azért ki is maradhatott volna.

De hát az is meglehet, hogy vérző apai szívének fájdalmát fojtja bele ebbe a hűséges kötelességteljesítésbe. Talán azért is olyan erős, mert nehéz neki; talán azért is vált ki a többiek közül.

Vladimir most már részvéttel nézett rá.

Borbély János fordítása